

Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos

Karolis Žibas

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTO ETNINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Šiuolaikinei visuomenei būdingą etninę įvairovę lėmė įvairūs procesai, tokie kaip etninių grupių, diasporų ar migrantų bendruomenių formavimasis. Šiems procesams vis daugiau įtakos daro tarptautinė migracija, XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje tapusi neatsiejama visuomenės raidos dalimi.

Sovietų Sąjungos žlugimas ir Balkanų konfliktas paskatino iki tol už „geležinės uždangos“ buvusių visuomenių mobilumą, o iš to kilę nauji tarptautinės migracijos srautai išskėlė naujus iššūkius tiek tradiciškai migrantus priimančioms, tiek iš naujo tarptautinį mobilumą atrandančioms visuomenėms. Informacijos srautai, transnacionaliniai migrantų tinklai ir sparti technologijos plėtra geografinius atstumus padarė lengvai įveikiamus, todėl dauguma pasaulio valstybių jau įsiliejo į globalios migracijos procesus. Globalus tarptautinės migracijos pobūdis tapo „migracijos amžiaus“ skiriamuoju ženklu, o Europos Sąjunga (ES), kaip politinė ir ekonominė bendrija, tapo vienu iš labiausiai imigrantus traukiančių pasaulio regionų. Dėl šių priežasčių apie imigraciją į ES šiandien diskutuojama kaip apie daugialypį procesą, pareikalavusį iš ES valstybių narių naujo požiūrio ir bendra politika paremtą migracijos valdymo.

Viena vertus, ES plėtra, ekonominiai pokyčiai, politinis nestabilumas, savi-realizacijos galimybės, tarptautiniai migracijos tinklai ir kiti veiksniai paskatino žmonių mobilumą; kita vertus, imigracijos iš ne ES šalių ribojimas tapo vienu pagrindinių ES narių migracijos politikos prioritetų. Viešojoje erdvėje pasigirstantys politikų pareiškimai apie migrantų „invaziją“, antiimigracinių partijų atgimimas, neigiamas imigracijos atspalvis žiniasklaidoje, neigiamas šio proceso įvaizdis politiniu ir visuomeniniu lygmeniu rodo migrantus priimančių ES valstybių narių ir visuomenių priešiškus migracijos procesams. Vis dėlto, nepaisant dažnai deklaruojamo priešiško, ES išlieka imigracijos traukos centru, o migracija tebekeičia daugelio ES valstybių ekonominę ir socialinę situaciją. Šiuo metu šalių socialinei raidai ir ekonominei plėtrai reikšmės turi ne tik ekonominiai rodikliai, bet ir populiacijos sudėtis ir etninė įvairovė.

Riaušės Prancūzijos priemiesčiuose, karikatūrų istorija Danijoje, nesutari-
mai dėl musulmoniškų čadų paskatino Europos visuomenės ir politikų pri-

pažinti integracijos politikos nesėkmes, daugiau dėmesio skirti etninių mažumų ir migrantų bendruomenių padėčiai ir persvarstyti integracijos politikos prioritetus.

Šie įvykiai turėjo neigiamos įtakos tiek musulmonams, gyvenantiems ES, tiek ir bendram imigracijos į ES įvaizdžiui. Daugelio ES valstybių narių visuomenės, žiniasklaida ir politikai ėmė vertinti šiuos įvykius kaip nacionalinę grėsmę ir į imigracijos procesus pradėjo žvelgti kaip į saugumo problemą. Kai kurios šalys sustiprino migracijos politikos kūrimo ir integracijos priemonių įgyvendinimo infrastruktūrą, kitos šalys saugumo klausimą iškėlė aukščiau žmogaus teisių principų; tuo tarpu dalis ES valstybių narių vyriausybių liko inertiškos migracijos procesų valdymui ir integracijos iššūkiams. Tarptautinis migracijos procesas tapo politiniu ir socialiniu iššūkiu ES valstybėms narėms, siekiančioms kurti bendrą migracijos ir integracijos mechanizmą, todėl ES įgyvendinami nacionaliniai imigraciniai ir integraciniai režimai tampa itin aktualūs. Juolab sėkmingas migracijos ir integracijos politikos įgyvendinimas prisideda prie teigiamo požiūrio į migraciją.

Intensyvėjant tarptautinei migracijai, svarbios tapo ne tik įgyvendinamos migracijos reguliavimo ir integracijos priemonės, bet ir politikos analizė. Bet kioje politikos įgyvendinimo srityje vertinimas yra svarbus aspektas, parodantis politikos efektyvumą ir bendrą tikslinės grupės, į kurią yra nukreiptas politikos kūrimas ir įgyvendinimas, problematiką. Siekiant atlikti tokią analizę konkretūs rodikliai, skirti įvertinti integracijos politiką ir integracijos procesus, tampa būtina priemone.

Vienas iš integracijos politikos vertinimo pavyzdžių – 2007 m. ES valstybėse narėse atliktas tyrimas „Migrantų integracijos politikos indeksas“ (*Migrant Integration Policy Index* (MIPEX) (žr. plačiau: Niessen et al. 2007), kuris apėmė pagrindinius integracijos proceso aspektus: dalyvavimą darbo rinkoje, šeimos susijungimo galimybes, ilgalaikio gyventojų statuso suteikimą, politinį migrantų dalyvavimą, pilietybės suteikimo aplinkybes ir antidiskriminacinę politiką. Pagal bendrą metodologiją buvo analizuojamos visos ES valstybės.

Norint atlikti išsamią šalies politikos analizę, vien bendro pobūdžio rodiklių nepakanka. Būtina atsižvelgti į vyraujančią imigracijos struktūrą, imigracijos ir integracijos politikos prioritetus, visuomenės nuostatas ir kitus aspektus, darančius įtaką integracijos procesams. 2004 m. Jungtinėje Karalystėje atlikta studija (žr. plačiau: Ager, Strang 2004), skirta integracijos rodikliams, yra vienas galimų politikos analizės pavyzdžių. Ši studija apėmė šiuos integracijos lygmenis: (1) integracijos priemonės (užimtumas, būstas, švietimas ir sveikatos priežiūra); (2) socialiniai ryšiai, (3) įgūdžiai, kompetencijos (kalba, kultūrinių normų supratimas; saugumas ir stabilumas); ir (4) integracijos pagrindas (teisės ir pilietybė). Tyrimas naudojo rodiklius, apimančius platesnį integracijos kontekstą.

Kalbant apie rodiklius, tinkančius analizuoti ir vertinti integracijos politiką, svarbu akcentuoti, jog integracijos samprata yra plati, skirtingai taikoma įvairioms imigrantų kategorijoms. Plačiaja prasme integracija gali būti suvokiama kaip abipusis adaptacijos procesas tarp migranto ir priimančiosios visuomenės. Svarbu pabrėžti integracijos svarbą įvairiose srityse, pvz., integracija į darbo rinką, švietimo sistemą ir būsto galimybes; socialinių paslaugų teikimo infrastruktūra ir gaunama socialinė parama. Migrantų socialiniai ryšiai su juos priimančia visuomene taip pat vaidina svarbų vaidmenį. Skirtingos imigracijos aplinkybės daro skirtingą įtaką migrantų integracijos patirtims, todėl, sudarant rodiklių sąvadą integracijos politikos (ir procesų) vertinimui, svarbu atsižvelgti tiek į integracijos sąvoką ir jau atliktus tyrimus, tiek į konkrečios valstybės problematiką ir tendencijas.

Tarptautinės migracijos įtaka ES ekonominei, socialinei ir demografiniai raidai yra neabejotina: 2007 m. ES populiacija augo ir pasiekė 497 mln., o 80 proc. augimo sudarė imigracija iš vadinamųjų trečiųjų šalių (angl. *third countries*). Nuo 1992 m. imigracijos įtaka Europos populiacijos augimui yra kur kas reikšmingesnė negu natūrali gyventojų kaita. Atsižvelgiant į ES populiacijos senėjimo ir mažo gimstamumo tendencijas, imigracijos procesai tampa itin reikšmingi demografinių problemų ir darbo rinkos poreikių atžvilgiu (Lanzieri 2008).

Lietuva šiame tarptautinės migracijos kontekste nėra išimtis. Atkūrus Nepriklausomybę, šalis vėl įsiliejo į tarptautinės migracijos procesus ir tapo neatsiejama jų dalimi. Po 2004 m. ES ir 2007 m. Šengeno erdvės plėtros Lietuva, susidurdama su migracijos proceso keliamais politiniais, socialiniais ir ekonominiais iššūkiais, tapo ne tik vienu iš didžiausių ekonominės emigracijos centrų, bet ir tikslo šalimi darbo imigrantams iš trečiųjų šalių ir tranzito teritorija nelegaliems migrantams ir prieglobsčio siekėjams. Nors imigracijos srautai į Lietuvą, palyginus su „senosiomis“ ES valstybėmis narėmis, nėra dideli, vis dėlto su tarptautine migracija susijusių procesų valdymas turėtų tapti prioritetine politikos sritimi, kadangi migracijos reguliavimas, migrantų teisių užtikrinimas, nuoseklia duomenų analize pagrįsta migracijos samprata visuomeniniu ir politiniu lygmeniu bei sėkminga migrantų integracija yra ne tik valstybės stabilumo, bet ir šiuolaikinės visuomenės socialinės sanglaudos veiksniai.

Migracijos procesai Lietuvoje suintensyvėjo atkūrus šalies Nepriklausomybę: devintajame dešimtmetyje vyko iš Sovietų Sąjungos atvykusių asmenų emigracija, tuo tarpu dešimtajame išryškėjo naujos – ekonominės emigracijos – tendencijos. Dideli emigracijos mastai ir mažas gimstamumas lėmė demografinius pokyčius, o tai savo ruožtu paskatino darbo rinkos struktūros kaitą ir kartu darbo imigraciją iš trečiųjų šalių.

Iki 2007 m.¹ imigracijos procesų teisinis reglamentavimas buvo fragmentiškas ir neturėjo ilgalaikės vizijos². Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo Lietuva nebuvo migrantų tikslo šalis, o imigracijos ir migrantų integracijos procesai – prioritetinga politikos dalis. Tačiau ekonominio pakilimo metu šalis tapo darbo migrantų tikslo šalimi tiek dėl žmogiškųjų išteklių trūkumo, tiek dėl ES plėtros ir tarpvalstybinių ir tarpregioninių plėtros skirtumų. Kartu su darbo imigracija paprastai suintensyvėja šeimos imigracija (šeimos susijungimas). Šalia šių pagrindinių atvykimo kelių egzistuoja ir kitos imigracijos aplinkybės: studijos, teisėta veikla, kt.

Nors dėl dabartinių pasaulinių ekonomikos pokyčių imigracijos srautai sumažėjo, tačiau neabejotinai šis procesas vėl taps aktualus, todėl dabartinė situacija suteikia puikią progą persvarstyti migracijos politikos prioritetus, identifikuoti Lietuvoje gyvenančių migrantų poreikius ir integracijos problematiką, sustiprinti teisinę bazę ir integracijos infrastruktūrą atsižvelgiant į ES valstybių narių sėkmingą ir nesėkmingą patirtį kuriant ir įgyvendinant migracijos reguliavimo ir integracijos mechanizmus.

* * *

Vienas iš svarbių žingsnių siekiant gerinti ES valstybių narių integracijos politikos efektyvumą – 2007 m. įkurtas „Europos fondas trečiųjų šalių piliečių integracijai“. Šio fondo programos kompleksiskai apima visas sritis, būtinas efektyvaus į šalį naujai atvykstančių trečiųjų šalių piliečių integracijos proceso kūrimui ir įgyvendinimui užtikrinti.

2009 m. Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras vykdė projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“ pagal „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ 2007 m. metinės programos prioritetą „Rodiklių ir vertinimo metodologijų, skirtų vertinti pažangą, koreguoti politikos kryptis ir priemones ir supaprastinti lyginamojo mokymo koordinavimą, nustatymas ir kūrimas“.

Atsižvelgiant į prioriteto veiklos sritis, projektu buvo siekiama suformuluoti trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principus, parengti ir apibūdinti naudotinus rodiklius, reikalingus integracijos stebėsenai ir politikos analizei. Tikslui pasiekti buvo atlikta imigracijos į Lietuvos Respubliką situaci-

¹ 2007 m. buvo priimta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (EMRS) (Nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2007 04 25, Nr. 416).

² Migracijos procesų teisinis reglamentavimas atsispindėjo nacionaliniuose įstatymuose (pvz., Įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties; Pilietybės įstatyme, kt.) ir konkrečiose ES direktyvose.

jos 2004–2008 m. analizė³, visuomenės nuomonės apie trečiųjų šalių piliečius Lietuvoje tyrimas, trečiųjų šalių piliečių apklausa ir trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos ekspertų apklausa; taip pat parengtos išvados, rekomendacijos ir rodiklių sąrašas, tinkantis vertinti trečiųjų šalių piliečių integracijos politiką.

Projekte daug dėmesio skiriama analitiniam dabartinės imigracijos į Lietuvą ir trečiųjų šalių piliečių integracijos įvertinimui, teoriniam integracijos procesų aptarimui ir empiriniams tyrimams. Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių patirtys integracijos srityje analizuojamos atsižvelgiant į socialinei integracijai įtaką darančias sąlygas: naujų migrantų bendruomenių kūrimosi prielaidas, Lietuvoje dirbančių užsieniečių darbo sąlygas ir apsaugą nuo išnaudojimo formalaus ir neformalaus užimtumo sektoriuose, socialinių paslaugų infrastruktūrą ir trečiųjų šalių piliečių socialines teises, visuomenės nuostatas, lygias lyčių galimybes skirtingose trečiųjų šalių piliečių kategorijose.

Vertinant esamą padėtį ir politikos pažangą, daugiausia dėmesio skiriama vyraujančiai naujosios imigracijos kategorijai – Lietuvoje leidimus laikinai gyventi darbo pagrindais turintiems trečiųjų šalių piliečiams. Derinant kokybinius ir kiekybinius tyrimus ir antrinių duomenų analizę, nagrinėjamos šeimos susijungimo, teisėtos veiklos ir studijų pagrindais atvykstančių užsieniečių (ne ES piliečių) integracijos patirtys.

Įgyvendinant projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“ pagal „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ 2007 m. metinę programą neišvengiamai leidinio pagrindine sąvoka tampa *trečiųjų šalių piliečiai*, kuri nėra vienareikšmė, šios sąvokos (ir su šia sąvoka susijusių apibrėžimų) vartojimo lauko apibūdinimas yra reikšmingas siekiant parodyti tiriamojo objekto ribas.

Vartojamų sąvokų laukas

Įvairių šalių ir Europos Bendrijų statistikos tarnybos *Eurostatas*⁴ patirtis rodo, kad duomenų apie į šalį atvykstančius įvairių kategorijų imigrantus rinki-

³ Įskaitant trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidų ir priemonių analizę, integracijos procesų valdymo institucijų ir infrastruktūros analizę. Formuluojuant integracijos politikos vertinimo principus ir rodiklius, atsižvelgiama į ES šalių praktiką: geroms praktikoms ir potencialiems iššūkiams numatyti nagrinėjami trijų ES valstybių (Čekijos, Lenkijos, Švedijos) pavyzdžiai.

⁴ Tarptautinės migracijos sąvokos, vartojamos *Eurostato*, remiasi Jungtinių Tautų (JT) rekomendacijomis dėl Tarptautinės migracijos statistikos (Recommendations on Statistics of International Migration. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. Statistical Papers Series M, No. 58, Rev. 1. United Nations, New York, 1998, http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_58rev1E.pdf, žiūrėta 2009 10 16).

mas išlieka iššūkiu tiek dėl didelių imigracijos srautų, tiek dėl skirtingų migracijos tipų, kurių pagrindu migrantai atvyksta į šalį skirtingais tikslais, skirtingam laikotarpiui sykiu juos priimančioje visuomenėje įgydami skirtingą teisinį statusą. Vyrauja skirtingi migracijos tipai, todėl gali būti skiriamos įvairios imigrantų kategorijos: darbo migrantai, migrantai, atvykstantys šeimos susijungimo ir teisėtos veiklos pagrindais, pabėgėliai, užsieniečiai, atvykstantys studijuoti, tobulinti kvalifikaciją, mokytis, kt. Šios kategorijos reikalauja skirtingo teisinio apibrėžimo, o sudėtingas duomenų apie šias kategorijas rinkimas, skirtinga šių kategorijų problematika ir imigracijos priežastys daro įtaką duomenų analizės procesui, o kartu ir tikslinės grupės, kaip analizės objekto, apibrėžimui.

Sąvokų, reglamentuojančių migracijos procesus, žodynas yra platus, todėl, analizuojant trečiųjų šalių piliečių problematiką, reikia atsižvelgti į daugialypį šios sąvokos taikymo lauką. Kalbant apie trečiųjų šalių piliečius, svarbu aptarti visas sąvokų kategorijas, vartojamas tarptautinės migracijos procesams analizuoti. Visų pirma trečiųjų šalių piliečiai gali būti išskiriami iš bendro imigracijos konteksto akcentuojant jų pilietybę. Tai liudija šios sąvokos apibrėžimai, randami ES dokumentuose, kuriuose trečiųjų šalių piliečio sąvoka yra vartojama reglamentuojant imigracijos procesus į ES. Europos Parlamento ir Europos Komisijos dokumentuose akcentuojamas ES pilietybės kriterijus: trečiosios šalies pilietis – tai asmuo, kuris nėra ES pilietis, besinaudojantis Bendrijos laisvo judėjimo teise (t. y. turintis teisę laisvai keliauti po ES).

Lietuvos Respublikos Seimas naudoja Europos Parlamento pasiūlytą apibrėžimą, o Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Paramos fondas „Europos socialinio fondo agentūra“⁵ šią sąvoką vartoja „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ tikslinei grupei apibrėžti, todėl ji susiaurėja: trečiųjų šalių piliečiais laikomi asmenys, kurie nėra ES piliečiai (t. y. neturi ES valstybių narių pilietybės) ir nėra Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių (EFTA narės – Islandija, Norvegija, Lichtenšteinas, Šveicarija) piliečiai. Svarbiausias šios tikslinės grupės bruožas – trečiosios šalies pilietybės turėjimas ir teisėtas gyvenimas ES valstybėje narėje. Europos socialinio fondo agentūra pabrėžia, kad trečiųjų šalių piliečių, kaip ir kitų užsieniečių teisinę padėtį, reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Šis įstatymas apibrėžia užsieniečio, prieglobsčio prašytojo, pabėgėlio ir kitas sąvokas, susijusias su tarptautine migracija, tačiau trečiųjų šalių piliečių sąvoka įstatyme neapibrėžta.

⁵ Paramos fondas „Europos socialinio fondo agentūra“ yra paskirta vykdyti atsakingos institucijos funkcijas įgyvendinant Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai metines programas.

Kita plataus trečiųjų šalių piliečių sąvokos vartojimo priežastis ta, kad nors ši sąvoka yra išskiriama pagal pilietybės turėjimą, vis dėlto ji susijusi su imigrantų atvykimo pagrindais. Pavyzdžiui, Lietuvoje darbo leidimai yra išduodami užsieniečiams ir asmenims be pilietybės. Kadangi leidimų dirbti Lietuvoje ES piliečiams nereikia, darbo leidimai yra išduodami tik trečiųjų šalių piliečiams ir asmenims be pilietybės. Taigi trečiųjų šalių piliečio sąvoka gali būti vartojama aptariant migraciją dėl darbo ar kitų priežasčių. Tokiu atveju (i)migranto, ekonominio migranto ar užsieniečio apibrėžimai taip pat tampa svarbūs.

ES ir tarptautiniai dokumentai ekonominio migranto sąvoką apibrėžia įvairiai. *European Commission for Democracy Through Law* darbo migrantą (angl. *migrant worker*) apibrėžia kaip asmenį, kuris atvyko į šalį kaip vienos iš susitarusių pusių (vienos valstybės) pilietis ir kitos susitarusios pusės (kitos valstybės) įgaliotas dirbti už atlygį jos teritorijoje. Jungtinių Tautų (JT) konvencijoje dėl migrantų teisių darbo migrantas apibrėžiamas kaip asmuo, kuris buvo, yra ar tik ruošiasi ištraukti į atlygintą veiklą šalyje, kurios pilietis ar pilietė jis ar ji nėra. Šiuo atveju migranto sąvoka turėtų būti suprantama kaip apimanti visus atvejus, kai sprendimas migruoti priimamas laisvai dėl asmeninės naudos priežasčių ir be išorinių veiksnių įsikišimo.

Lietuvos teisiniuose dokumentuose ši sąvoka apibrėžiama kiek plačiau: Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl ekonominės migracijos regulavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. plano patvirtinimo“ ekonominis imigrantas apibrėžiamas kaip asmuo, atvykęs į Lietuvą iš užsienio valstybės dėl ekonominių priežasčių.

Imigranto apibrėžimas yra sudėtingesnis. Visų pirma jis yra svarbus dėl to, jog apibrėžia laikotarpį, kuris nurodo, kada į šalį atvykęs užsienietis gali būti traktuojamas kaip imigrantas. Nuo 2001 m., remiantis JT (1998) rekomendacijomis gyventojų tarptautinės migracijos statistikai rengti, į imigrantų skaičių įtraukiami užsieniečiai, atvykę į Lietuvos Respubliką vieneriems metams arba ilgesniam laikotarpiui. *Eurostato* duomenimis (Herm 2008), dauguma ES valstybių narių vartoja nacionaliniu lygmeniu patvirtintas sąvokas, kurios neatitinka ES rekomendacijų. Pavyzdžiui, Lietuva rekomenduojamą laikotarpio kriterijų (mažiausiai 12 mėn.) taiko tik imigrantams, turintiems leidimus gyventi šalyje.

Lietuvoje iki 2008 m. imigranto sąvokai apibrėžti buvo naudojamas 6 mėnesių laikotarpis, tačiau, atsižvelgiant į *Eurostato* rekomendacijas ir kitus ES dokumentus⁶, nuo 2008 m., priėmus naują statistikos rinkimo metodiką, naudojamas 12 mėnesių laikotarpis.

⁶ Pz., 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą „Dėl Bendrijos migracijos statistikos ir tarptautinės apsaugos statistikos“ (EB) Nr. 862/2007, kuriame nustatyta vienoda Europos Bendrijos migracijos ir tarptautinės apsaugos statistikos rengimo sistema.

Tarptautinę migraciją apibūdinančių sąvokų įvairovė rodo, kad sąvokos vartojimas analizės tikslais (arba sąvokos apibrėžimas) priklauso nuo daugelio aspektų. Trečiųjų šalių piliečio sąvoka yra per plati vartoti analizės tikslais (t. y. imigracijos ar integracijos reiškiniai tirti). Jei apibrėžiant šią sąvoką naudojamas tik pilietybės aspektas (t. y. neįtraukiant ES ir EFTA narių piliečių), tuomet ši sąvoka apima skirtingą teisinį (ir socialinį) statusą turinčius imigrantus (pabėgėlius, užsieniečius, turinčius leidimus *nuolat* ir *laikinais* gyventi šalyje, kt.), kurių problematika integracijos ir imigracijos politikos srityje skiriasi. Šiuo atveju reikia pabrėžti, kad „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ apibrėžiama tikslinė grupė yra trečiųjų šalių piliečiai (akcentuojant trumpalaikį gyvenimą tikslo šalyje), neįtraukiant užsieniečių, turinčių pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą. Be to, imigracijos ir integracijos procesų atžvilgiu trečiųjų šalių piliečių sąvoka apima įvairias imigrantų kategorijas, todėl analizuojant migracijos procesus ši sąvoka gali būti interpretuojama įvairiai.

Kita vertus, atliekant iš Japonijos ar JAV atvykusių trečiųjų šalių piliečių situacijos lyginimą su migrantais, atvykstančiais iš Ukrainos, Baltarusijos ar kitų ne ES šalių, reikia atsižvelgti į daug veiksnių, pavyzdžiui, skirtingi atvykimo pagrindai, migrantų socialinės ir demografinės charakteristikos, teisinis statusas, užimtumo ir ekonominės veiklos ypatumai, kalbų mokėjimas ir kiti gyvenimo priimančioje šalyje aspektai.

Dar vienas probleminis aspektas – sąvokos vartojimas tarptautiniame kontekste. Nors trečiųjų šalių piliečio sąvoka yra vartojama ES dokumentuose, tačiau pats apibrėžimas taikomas skirtingai, o sąvokos vartojimas įvairiose situacijose įgauna skirtingą prasmę. Pavyzdžiui, ES ši sąvoka suvokiama tiesiogiai (t. y. ne ES pilietis), tuo tarpu už ES ribų trečiųjų šalių pilietis gali būti suvokiamas kaip *trečiojo pasaulio šalių pilietis*. Pastaroji sąvoka turi visiškai kitą prasmę.

Apibendrinant galima teigti, kad trečiųjų šalių piliečio sąvokos vartojimą apsunkina tai, jog trečiųjų šalių piliečiais gali būti laikoma imigrantų kategorija, išskiriama pagal tam tikros pilietybės turėjimą ar neturėjimą. Trečiųjų šalių piliečio sąvoka taip pat gali būti skaidoma į skirtingas kategorijas atsižvelgiant į atvykimo pagrindus (t. y. teisinį statusą). Taigi įvairios trečiųjų šalių piliečio sąvokos interpretacijos ir apibrėžimų gausa lemia tai, kad, atliekant dokumentų analizę, apibendrinant atliktų empirinių tyrimų rezultatus trečiųjų šalių piliečių situacijai analizuoti, pasitelkiamos ir kitos sąvokos, apibrėžiančios integracijos procesus: *užsienietis*, *užsienietis (ne ES pilietis)*, *imigrantas*, kt. Tai pagrindžia trečiųjų šalių piliečio sąvokos analitinį ribotumą, neaiškumą. Siekiant atskleisti trečiųjų šalių piliečių situacijos specifiką, šią grupę būtina lyginti su kitomis migrantų kategorijomis.

* * *

Šis teminis straipsnių rinkinys „Migrantų integracija: trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje“ sudarytas įgyvendinus projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“.

Jame išspausdintas Karolio Žibo straipsnis, kuriame aptariamos Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių imigracijos tendencijos ir demografinė situacija, apibūdinamas darbo imigracijos reiškinys ir darbo imigrantų socialinės ir demografinės charakteristikos. Karolio Žibo ir Vijos Platačiūtės publikacijoje analizuojami Lietuvos migracijos ir integracijos politikos prioritetai ir tikslai, trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos.

Siekiant pristatyti užsienio šalių lyginamąją medžiagą, leidinyje spausdinama politikos analizės eksperto Jakobo Hurre (Čekijos Respublika) studija apie ES valstybėse narėse vykstančius trečiųjų šalių piliečių migracijos ir integracijos procesus, problematiką iliustruojant Švedijos, Lenkijos ir Čekijos pavyzdžiais. Straipsnio tema – šiuolaikiniai migracijos ir integracijos procesai, politikos analizė ir integracijos procesų vertinimo galimybės.

Empirinių tyrimų rezultatams apibendrinti skirtas Vidos Beresnevičiūtės, Tado Leončiko ir Karolio Žibo straipsnis. Jame aprašomi 2009 m. atliktų empirinių tyrimų parametrai, pateikiama visuomenės nuostatų apie Lietuvoje gyvenančius ne ES piliečius duomenų apžvalga, pristatomi atliktos Lietuvoje gyvenančių, dirbančių ir studijuojančių ne ES piliečių apklausos pagrindiniai rezultatai. Atlikti tyrimai atskleidė šios tikslinės imigrantų grupės demografinį profilį, gyvenimo ir darbo Lietuvoje sąlygas, naudojimąsi švietimo, socialinėmis paslaugomis, socialinių ryšių tinklą, įvardijo poreikius ir lūkesčius. Tyrimų rezultatai leidžia daryti prielaidas apie ne ES piliečių integracijos problematiką, galimus iššūkius socialinei integracijos politikai, pateikia ateities tyrimų gaires.

Leidinio pabaigoje pateikiamos rekomendacijos integracijos priemonėms kurti ir tobulinti, rodiklių sąvadas, reikalingas integracijos politikos analizei ir integracijos procesams vertinti.

Šis leidinys – tai priemonė susipažinti su Lietuvoje gyvenančių ir į šalį atvykstančių trečiųjų šalių piliečių problematika, analitiškai pažvelgti į Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą ir prielaidas migrantų integracijai.

LITERATŪRA

- Ager, A., Strang, A. (2004) *Indicators of Integration. Final report*. Home Office Development and Practice Report [<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/dpr28.pdf>].
- Herm, A. (2008) *Recent migration trends: citizens of EU-27 Member states become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens*. Eurostat, Population and

- social conditions. European Communities [http://epp.Eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-098/EN/KS-SF-08-098-EN.PDF].
- Lanzieri, G. (2008) *Population in Europe 2007: first results*. Eurostat, Population and social conditions. European Communities [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-081/EN/KS-SF-08-081-EN.PDF].
- Niessen, J., Huddleston T., Citron L. *et al.* (2007) *Migrant Integration Policy Index*. British Council and Migration Policy Group: Brussels [<http://www.integrationindex.eu/>].

ŠALTINIAI

- Europos Komisijos terminų žodynelis [http://ec.europa.eu/justice_home/glossary/wai/glossary_t_en.htm].
- Europos Parlamentas. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria numatomos sankcijos nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams. COM(2007)0249-C6-0143/2007-2007/0094(COD) [<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0043+0+DOC+XML+V0//LT>].
- European Commission for Democracy Through Law. *Migrants in Europe: Definition, Rules of Admission, Legal Status*. Strasbourg, 2005 [[http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-UDT\(2005\)021-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-UDT(2005)021-e.pdf)].
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. plano patvirtinimo [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=296517&p_query=migrantas&p_tr2=2].
- Lietuvos statistikos departamentas. *Lietuvos tarptautinės migracijos rinkimo metodika*. 2008 02 29. Nr. DĮ-72.
- Paramos fondas. Europos socialinio fondo agentūra [<http://www.esf.lt/ddd/epf>].
- Recommendations on Statistics of International Migration*. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. Statistical Papers Series M, No. 58, Rev. 1. United Nations. New York, 1998 [http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_58rev1E.pdf].
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [<http://www.socmin.lt/index.php?-193245470>].
- Statistikos departamentas, *Demografijos metraštis* (2007). Vilnius, 2008 [<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/>].
- UNESCO, specialiųjų terminų žodynas [http://portal.unesco.org/shs/en/ev.phpURL_ID=3020&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html].